

Stenalt

Vilfred Friberg Hansen

2014

Stenalt

Indholdsfortegnelse

Stenalt.....	1
.....	1
Stenalt.....	2
Stenalt.....	3
Muus og Bjørn	4
Slægten Muus1375-1436	4
Slægten Bjørn 1436-1618.....	5
Anders Jakobsen Bjørn1436-1490. Strid med Gl. Estrup.....	5
Bjørn Andersen Bjørn1490-1520. Drabet på Poul Laxmand	6
Anders Bjørnsen Bjørn1520-1545, enken Anna Drefeld 1545-1550.....	6
Bjørn Andersen Bjørn den Yngre 1550-1583. Ny hovedbygning.....	7
Jakob Bjørnsen Bjørn 1583-1596 og Anne Krabbe 1596-1618. Ørsted kirke.....	8
Kruse, Seefeld, Bille	11
Slægten Kruse 1618-1649. Hospital	11
Slægten Seefeld 1649-1713.....	11
Slægten Bille 1739-1777.....	11
Schack 1777 - 1810.....	13
Frederik Christian Schack 1777-87. Stamhus	13
Preben Brahe Schack 1787 – 1810. Ny hovedbygning	14
Slægten Bruun Nyegaard 1825-1934	18
”Høststrejken” på Stenalt.....	19
Scheel, Blach, Egeskov 1934 - 1992.....	20
Scheel 1934-39. Udstykning	20
Efter udstykning.....	20
Dorte Mette Jensen og Arne Fremmich	22
Gods, geder og genanvendelse	22
Litteratur:.....	24

Stenalt

Stenalt gods ligger i den vestligste del af Norddjurs, i det gamle Rougsø herred, lidt vest for Ørsted. Ørsted kirke er godsets gamle kirke og bærer tydelige spor efter ejerne af Stenalt. Godsets jorder grænser op til Randers Fjord.

Navnet Stenalt har sin oprindelse i Stenholt, der så er blevet forkortet i tidernes løb. Holt betyder skov, oftest en mindre af slagsen, så navnet Stenalt kan frit oversættes til "den lille skov med de mange sten". Formodentlig er godset i sin tid anlagt i en rydning i skoven, hvor der har været mange sten.

Der hører i dag knap 750 ha. til godset, nærmere bestemt 468 ha agerjord, 223 ha skov og 50 ha rørskær. Hvortil kommer gårdsplads, park m.m. Gården Christianslund på godt 85 ha. hører også under Stenalt. Godset har siden 1998 været drevet økologisk, og siden 2003 har besætningen bestået af malkegeder. I dag er der 630 malkegeder, 180 ungdyr og 10 avlsbukke.

Hovedbygning og avlsgård ligger i et fladt landskab, omgivet af moser og kærstrækninger, på en holm, der strækker sig ud i en lille sø. Mod syd afgrænses anlægget af Stenalt Møllebæk, og Stenalt skov, der hører under Stenalt, ligger mod øst og dækker det meste af området ind mod Ørsted by. Stenalt ejer også Stenalt Fjord plantage i Voer sogn. Landevejen passerer gennem anlægget, mellem hovedbygning og avlsgård. Den ældste del af staldlængen er fra 1688, en yngre længe er fra 1788, mens hovedbygningen er opført fra 1799 til 1806.

Ejer af Stenalt har siden 1992 været Dorte Mette Jensen og Arne Fremmich. De begyndte med at restaurere den særprægede hovedbygning og gjorde det så smukt, at de i 1994 fik Europa Nostra-prisen for det. Arkitekt Jørgen Overby. Hovedbygningen i norditaliensk villastil er i høj grad godsets unikke kendetegn. En tilsvarende hovedbygning til et gods kendes så vidt vides ikke i Danmark.

Dorte Mette Jensen er læreruddannet og har været lærer ved Syddjurs Friskole. Hun er datter af Aage V. Jensen, der efterlod sig en formue, der bl.a. blev sat i diverse fonde til sikring og udbygning af naturværdier. Dorte Jensen og Arne Fremmich købte også Molskroen, men solgte den igen og helligede sig godsdriften af Stenalt. Deres restaurering af Molskroen 1996-98 udløste også Europa Nostra-prisen. En bror til Dorte Jensen, Niels Ole Jensen, ejer Rolsøgaard. Arne Fremmich er uddannet kok og aktiv i diverse bestyrelser. Parret har siden ca. 2008 også ejet Skødshovedgaard, som er blevet åbnet op for offentligheden ved etablering af et såkaldt "Spor i Landskabet", en vandretur på ca. 2½ km.

Stenalt Gods er blevet præmieret af Realdania i projektet "Fremtidens herregård". Dette omtales nærmere i sidste afsnit.

Stenalt har en lang og spændende historie bag sig. Den skal fortælles i det følgende.

Vilfred Friborg Hansen, skrevet i forbindelse med Rønne Lokalhistorisk Forenings besøg på Stenalt i 2014.

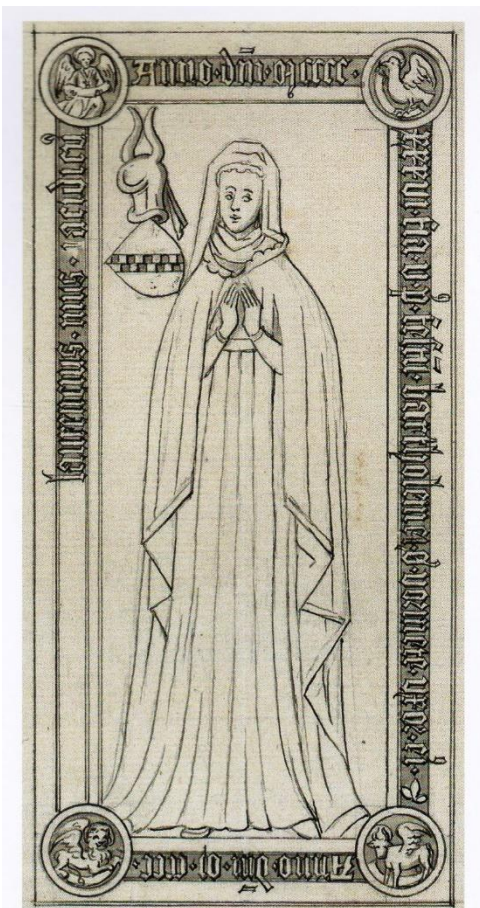
Muus og Bjørn

Stenalt er kendt tilbage fra middelalderen. Måske har Stig Hvide til Bidstrup og / eller senere Stig Andersen Hvide på Møllerup ejet Stenalt, idet deres grave omkring 1500 overføres fra Essenbæk kloster til først Dronningborg slotskirke, derefter Stenalts godskirke i Ørsted. I Ørsted kirke findes en sten med indskrift fra 1100-tallet over "Filia Stigonis Margareta", d. v. s. Margrethe Stigsdatter.

Men noget sikkert om Stenalts ejere vides ikke før 1375.

Slægten Muus 1375-1436

Første pålidelige efterretning om Stenalts ejer er fra 1375, hvor Bo Leigel solgte Stenalt til Jens Muus, der døde i 1390. Efter ham overtog sønnen Laurits Jensen Muus, frem til 1400 sammen med broderen Strange Jensen Muus.

Figur 1. Ligsten i Ørsted kirke over Laurits Muus' hustru Mette Nielsen Rosenkrantz

SLÆGTEN MUUS PÅ STENALT:

Jens Muus 1375-90

Laurits Muus 1390-1436

Anne Muus, gift med Anders Bjørn

Det middelalderlige Stenalt lå 1400 m. øst for den nuværende hovedbygning, i et lavt og sumpet område nord for Tangkær og meget tæt på den nuværende Ørsted by.

Laurits Muus døde i 1436. Da han ikke havde sønner, gik Stenalt videre til datteren Anne, der var gift med Anders

Jakobsen Bjørn til Voergaard, der muligvis hørte til Hvidernes slægt. Derefter var Stenalt i slægten Bjørns besiddelse de næste ca. 175 år, indtil 1618.

Ligstenen over Laurits Muus' hustru Mette Nielsen Rosenkrantz, der døde i 1436, findes i Ørsted kirke. Dens aftegnelse er i dag temmelig ulæselig, men til vores store held blev den aftegnet af den lærde Søren Abildgaard i begyndelsen af 1700-tallet, så vi kan se, hvordan den har set ud, jf. illustrationen til venstre.

Slægten Bjørn 1436-1618

Anders Jakobsen Bjørn 1436-1490. Strid med Gl. Estrup

Anne Lauritsdatter Muus døde i 1480 og ægtemanden Anders Bjørn ti år senere. Der er en ligsten over parret i Ørsted kirke.

Anders Bjørn er mest kendt for en bitter strid, han udkæmpede med ejeren af Gl. Estrup, Lave Brock, om

Ligsten i Ørsted kirke over Anders Bjørn og Anne Muus, her optegnet af Søren Abildgaard ca. 1723. Bemærk de to slægters våben ved de afdødes fødder – Muus-slægtens våben var et møllehjul. Ligstenens tilstand har ikke tilladt optegning af indholdet af de to nederste runde hjørnefelter.

retten til engslæt og fiskeri i Gudom Fjord, nu Randers Fjord. Striden fortsatte under hans søn, også selv om kong Hans egentlig afgjorde den til Bjørn-slægtens fordel i 1494. Den tids stridigheder mellem adelsmænd havde karakter af små krige, hvor de stridende slægters folk sloges, ind imellem med dødeligt udfald, og belejringer af hinandens borge forekom ikke sjældent.

Nu skal det siges, at Lave Brock på Gl. Estrup, der dengang blot hed Estrup, var en stridbar herre. Han lå også i strid med lensmanden på Kalø, Otte Nielsen Rosenkrantz. Denne strid forsøgtes mæglet ved Århus-bispen Jens Iversen Langes mellemkomst, men da mæglingen faldt ud til Bjørns fordel, nægtede Lave Brock at efterkomme den og forlod rasende retten. Derfor måtte kong Christian I foretage ny mægling i 1475, og nu faldt den ud til Lave Brocks fordel. Den slags afgørelser har dog nok mere været præget af magtforhold og interesser end af nogen form for objektiv retfærdighed. Datidens retsvæsen rådede ikke over midler til egentligt opklaringsarbejde, så meget afhang under alle omstændigheder af, hvem der kunne møde op med de mest indflydelsesrige vidner og mededsmænd i retten.

Lave Brock havde Gl. Estrup fra 1441 og til ca. 1505.

Bjørn Andersen Bjørn 1490-1520. Drabet på Poul Laxmand

Som nævnt fortsatte striden med Lave Brock på Gl. Estrup under Bjørn Andersen. Den blev afgjort af kong Hans i 1494 til Bjørn Andersens fordel. Men intet tyder på, at Lave Brock har affundet sig med det, stridighederne de to imellem fortsatte i hvert fald.

Bjørn Andersen Bjørn var gift med Anna Henriksdatter Friis af Haraldskær.

Slægten Bjørns våben: en bjørnefod.

Bjørn Andersen er mest kendt for sin deltagelse i drabet på Danmarks mægtige rigshofmester Poul Laxmand i 1502. Drabet blev foretaget af de to adelsmænd Bjørn Andersen og Ebbe Strangesen, der passede Poul Laxmand op efter at han havde været til en samtale med kongen. Ebbe Strangesen skal have stødt daggerten i Poul Laxmand og derefter have smidt ham ud fra Højbro med ordene: "Du hedder Laxmand – altså hører du hjemme i vandet!"

Alt tyder på, at kong Hans stod bag drabet, og at han dels var overbevist om Laxmands dobbeltspil med svenskerne, som kongen var i krig med om unionens genoprettelse, dels havde kastet sine begærlige øjne på Poul Laxmands omfattende jordegods, som han lod konfiskere med henvisning til Laxmands forræderi. Påfaldende er det, at hverken Bjørn Andersen eller Ebbe Strangesen blev anklaget for mordet, ja, Ebbe Strangesen blev endda forfremmet til at deltage i rigsrådet¹, og Bjørn Andersen Bjørn blev i 1506 forlenet med Rougsø herred og året efter blev han lensmand på Ravnsborg.

Anders Bjørnsen Bjørn 1520-1545, enken Anna Drefeld 1545-1550

I de første fem år var broderen Henrik medejer. Anders Bjørn var gift med Anna Gjordsdatter Drefeld, der kom til at drive Stenalt i de fem år mellem ægtemandens og sin egen død i 1550.

¹ Et uddrag af omtalen af mordet på Poul Laxmand i Den store Danske lyder sådan: Da Poul Laxmand efter en samtale med kongen 22.6. 1502 var på vej fra slottet til sin gård på Østergade blev han på Højbro overfaldet af to adelsmænd, Bjørn Andersen Bjørn og Ebbe Strangesen; sidstnævnte stødte en daggert i hans bryst og kastede ham derpå ud fra broen med det hånlige udråb: "Du hedder Laxmand, altsaa hører du hjemme i vandet!" Kong Hans viste straks alle tegn på deltagelse; han overværede messerne for den afdødes sjæl og lod sin vogn ledsage liget til Helsingør. Men kort efter slog han til. 29.7. indfandt kongen sig personligt på Sjællands landsting for at "kundgøre", at Laxmand havde stået i forræderisk forbindelse med svenskerne, og at hans gods derfor var beslaglagt af kronen; kun hvis arvingerne ville tage ansvaret for hans gerninger kunne de få det igen. 8.11. fik rigsrådet bevismaterialet forelagt, og da den anklagedes nærmeste frænder frafaldt forsvaret, tildømte rådet kongen alt hans gods. Sagen forfulgtes derefter videre gennem tilsvarende domme på de forskellige landsting. Det praktiske resultat blev konfiskationen af alt den afdødes uhyre jordegods (bl.a. 900 bøndergårde, flest i Skåne); det gik hårdt ud over børnene, hvis seje kamp for at få i det mindste deres mødrearnv tilbage først under Frederik I kronedes med held, da de ved en dom 1526 fik tilkendt Asserbo med noget mere gods. – Selvfølgelig satte disse hændelser sindene i stærk bevægelse, og tidligt opstod det rygte, at kongen selv havde stået bag ved drabet; tanken lå nær, da drabsmændene gik fri for straf og Ebbe Strangesen tilmed kort efter optoges i rigsrådet. Drabet var måske tilfældigt, men dommen var det i hvert fald ikke.

Bjørn Andersen Bjørn den Yngre 1550-1583. Ny hovedbygning

Bjørn Andersen Bjørn, født 1532, erhvervede i Vitskøl Kloster, der lige som andre klostre var blevet beslaglagt af kronen i forbindelse med reformationen i 1536. Han genopbyggede klostret og omdøbte det til Bjørnsholm.

SLÆGTEN BJØRN PÅ STENALT:

Anders Bjørn 1436-90

Bjørn Bjørn 1490-1520

Anders Bjørn 1520-45

Enken Anna Drefeld 1545-50

Bjørn Bjørn 1550-83

Jakob Bjørn 1583-96

Enken Anne Krabbe 1596-1618

Stenalt sælges til Enevold
Kruse

Bjørn Andersen Bjørn var først gift med Sidsel Ulfstand, der døde i 1556, hvorefter han giftede sig med Karen Friis. I Ørsted kirke ses en mindesten med portræt af ægtemanden og hans to hustruer. Han blev begravet i Værum kirke.

Bjørn Andersen Bjørn opførte ny hovedbygning og avlsgård på det sted, hvor det nuværende Stenalt ligger, d.v.s. ca. 1400 meter vest for det tidligere middelalderlige Stenalt. Det nye Stenalt beskrives af Otto Norn i "Danske slotte og herregårde" sådan:

"Hovedbygningen bestod af tre fløje i to stokværk, havde et kapel og var omgivet af brede grave. Fra syd førte en pælebro over disse, og gennem en porthvælvning kom man ind i staldgården og derfra ind i selve borggården. Over borgporten var en sten med Bjørn Andersens, Karen Friis' og Sidsel

Ulfstands navne og våbener. Den udstrakte ladegård lå uden for gravene." Det tilføjes, at enken Karen Friis formodentlig har fortsat byggearbejderne efter Bjørn Andersens død i 1583, idet kongen i 1587 gav ordre til

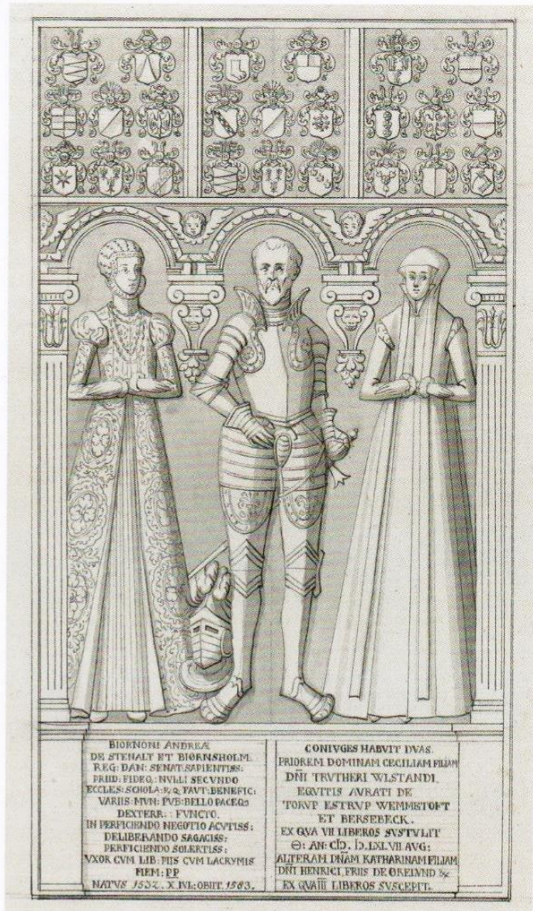

Illustration fra Søren Abildgaard:

Ligsten over Bjørn Andersen, d. 1583, og hustruerne Sidsel Ulfstand og Karen Friis, i Ørsted kirke. Til højre originalen i kirken i dag (foto VFH 2015), til venstre Søren Abildgaards aftegning ca. 1723.

at levere hende 200 gotlandske bjælker.

Beskrivelsen lader ane, at det nye Stenalt har fremtrådt borgagtig i en tid, hvor mange andre herremænd ellers var begyndt at opføre pragtfulde renæssanceslotte.

Den nye hovedbygning fik ikke desto mindre lov til at stå i mere end 200 år, før den afløstes af den nuværende, på samme sted.

Jakob Bjørnsen Bjørn 1583-1596 og Anne Krabbe 1596-1618. Ørsted kirke

Jakob Bjørnsen var søn fra faderens første ægteskab med Sidsel Ulfstand og født 1561. Oplysningen om, at hans stedmor Karen Friis i 1587 fik leveret byggemateriale lader ane, at hun har bestyret gården for ham de første år og i denne periode bygget den nye hovedbygning færdig.

Jakob Bjørn blev gift med Anne Eriksdatter Krabbe i 1588, og det kan være derefter, at Karen Friis har overladt driften af godset til sin søn og svigerdatter. Både han og hustruen var, som mange af renæssancens adelige, vidt berejste og kendt som lærde og interesserede i litteratur, kunst og videnskab. Det ses bl.a. af, at de to hjemførte en runesten til godset, og at de lod opsætte to granitsøjler, hentet fra det nedlagte Essenbæk Kloster. Søjlerne bærer påskriften "FAK 1589", hvilket står for "Fru Anne Krabbe 1589". Såvel runesten som søjler står i dag foran Stenalts hovedbygning. Dog er runestenen kun et brudstykke af den oprindelige, der i sin tid blev hugget op og brugt som byggemateriale. Det nu opstillede stykke blev fundet ved et tilfælde i en vandrende på Christianslund i 1914...

Jacob Bjørn led af en uhelbredelig sygdom og havde et værelse på Stenalt indrettet som sygestue. Sygdommens art kendes ikke, men i ligtalen over ham nævnes det, at "Gud ville, han skulle bære sit åg af ungdom" – og det åbner jo op for spekulationer om følgerne af et udsvævende ungdomsliv. Et ikke ukendt fænomen i tiden, hvor unge adelsmænd tog på dannelsesrejser i Europa med mange penge på lommen og mange fristelser omkring sig.

Anne Krabbe omtaler dog altid sin ægtemand med den største respekt og hengivenhed. Men han døde efter kun otte års ægteskab. Anne Krabbe lod en mindesten opsætte over ham i Ørsted kirke. Ligprædikenen over Jakob Bjørn fik hun trykt året efter, og den er bevaret. Den blev holdt af Aarhus-bispen Jens Gjødesen og fylder 115 sider, så der er blevet trukket meget på begravelsesgæsternes tålmodighed. Der var prestige i lange ligtaler dengang. Hvad angår bispen, har han heller ikke haft det let, for fire dage senere skulle han holde ligprædiken over afdøde Jørgen Rosenkrantz til Rosenholm og Skafføgaard, og det har næppe krævet færre sider – og timer.

Anne Friis bestyrede selv Stenalt videre som enke, til hun døde i 1618. I hendes 22-årige enkestand var hun ikke mindst optaget af at udsmykke godsets kirke i Ørsted.

Kirken forsynedes med nye stolestader, og der blev indsat to nye herskabsstole i 1607, den ene med Jacob Bjørns portræt og våben, den anden med Anne Krabbes tilsvarende på endefeltet. Stolestaderne har felter, der illustrerer Anne Krabbe og hendes mands liv og ses endnu i kirken.

Alteret fik tilføjet et malet alterpanel på alterbordets forside, forestillende nadveren, og med familiernes våben indsat.

Året før mandens død opførtes et nyt gravkapel til kirken, hvor Jakob Bjørn stedtes til hvile året efter. Flere af forfædrene blev også gravsat her. Anne Krabbe lod opsætte en flot anetavle med alle Stenalts tidligere ejere i en rødlig stenart i kapellet. Gravkapellet kom i de følgende år til at rumme flere af familiens begravelser, men det blev nedbrudt i 1826, og kisterne nedsænket på kirkegården. Der ses i dag ikke rester af kapellet.

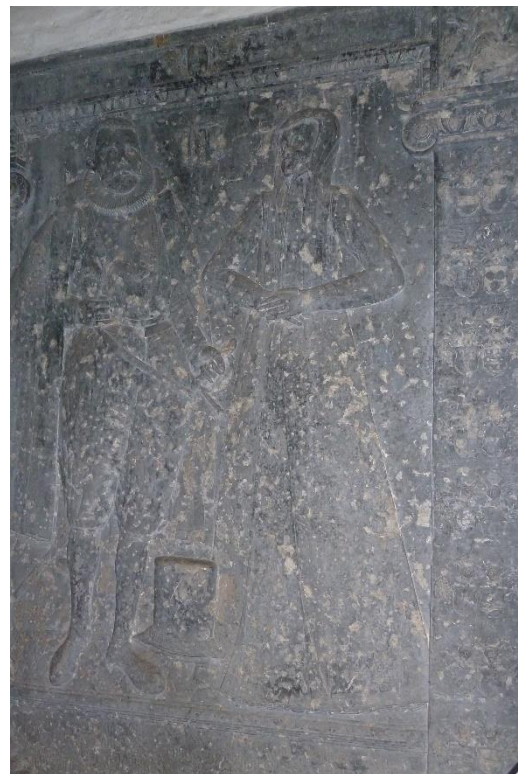
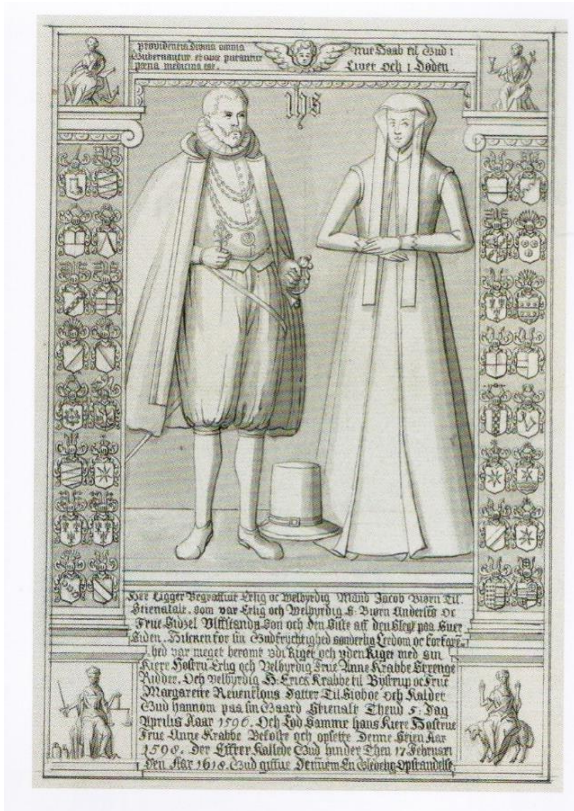

Illustration af Søren Abildgaard:

Ligsten over Jacob Bjørn, d. 1596, og hustru Anne Krabbe, d. 1618, i Ørsted kirke. Til højre udsnit af originalen i Ørsted kirke i dag (foto VFH 2015), til venstre Søren Abildgaards optegning ca. 1723.

Anne Krabbe var også kirkeværge for Voer kirke, som var meget forfalden, og som hun derfor lod gennemgribende restaurere.

Anne Krabbe havde sit eget kunstkammer og brevkammer på Stenalt og havde en stor samling af kostbare antikviteter og dokumenter, herunder også dokumenter, der kunne dokumentere retten til Stenalts jorder og ejendomme. Blandt antikviteterne indgik et rejsealter af udskåret elfenben, oprindeligt skænket til kong

Christian I under en Romrejse af de pavelige kardinaler. Det findes nu på Nationalmuseet. En samling af viser fra egnen, med Anne Krabbes egne kommentarer, er bevaret. En oversat tysk hus-postille, en andagtsbog, en bønnesamling og nogle kostbare kobberstik vides også at have indgået i samlingen. Hun skrev selv en omfattende slægtsbog, der desværre er bortkommet. Hun lå i strid med sine tre søskende om mødrearven og solgte sin egen arvepart i Skjern gods til Eske Brock på Gl. Estrup.

Ægteskabet mellem Jakob Bjørn og Anne Krabbe var barnløst, og efter deres død blev Stenalt solgt til Enevold Kruse. Dermed træder en ny slægt ind på scenen på Stenalt.

Kruse, Seefeld, Bille

Slægten Kruse 1618-1649. Hospital

Enevold Kruse fik kun tre år på Stenalt. Han døde i 1621, hvorefter enken **Else Marsvin** bestyrede godset.

SLÆGTEN KRUSE PÅ STENALT:

Enevold Kruse 1618-21

Enken Else Marsvin 1621-32

Sønnesøn Tyge Kruse, ved sin mor Karen Sehested 1632-49

Karen Sehested 1649, gift med Jørgen Seefeld

Hun skænkede en meget smuk oblatæske til Ørsted kirke. Hun døde i 1632.

En søn døde før han nåede at overtage Stenalt, så det blev hans enke **Karen Sehested**, der kom til at sætte sit præg på godset og dets kirke. Hun skænkede en ny altertavle til Ørsted kirke i 1638.

Karen Sehested bestyrede Stenalt i sin søn **Tyge Kruses** navn. Tyge Kruse var ved faderens død kun tre år gammel. Han lod i 1639 en gammel kirkelade indrette til hospital for syv fattige. Han døde ung og ugift i 1649, få måneder før moderens død samme år.

Karen Sehested havde efter sin første mands død ægtet Jørgen Seefeld, så det blev ham, der kom til at overtage Stenalt efter hustruens død. Med ham træder slægten Seefeld ind på scenen. Kruse-slægten havde haft Stenalt i tre generationer – men dækkede alligevel kun 31 år.

Slægten Seefeld 1649-1713

SLÆGTEN SEEFELD PÅ STENALT:

Jørgen Seefeld 1649-66

Christen Seefeld 1666-1700

Mogens Seefeld 1700-39

Søster Sofie Seefeld, gift med Axel Bille

Jørgen Seefeld (1606-66) havde Stenalt fra hustruens død i 1649 til sin egen død i 1666. Han ejede ud over Stenalt også Visborggaard ved Hadsund, hvis hovedbygning han lod opføre, Waar ved Nibe (det tidligere Vitskøl Kloster og Bjørnsholm) og Øland ved Thisted. Efter ham overtog sønnen **Christen Seefeld**, født 1641, godset. Han var gift med Lene Rosenkrantz. Han døde i år 1700.

Christen Seefeld havde kaldsret til Estruplund og Voer kirker, ud over Ørsted. Han og hustruen skænkede i 1685 en stor malmysekrone til

Ørsted kirke. Han lod i 1688 opføre en stor grundmuret lade til godset.

Efter Christen Seefeld overtog sønnen **Mogens Seefeld** godset og havde det til sin død i 1739². Han købte i 1713 Ouegaard af sin mor. Da han ikke havde direkte arvinger, overgik Stenalt til søsteren Sofie Seefeld og hendes mand Axel Bille. Der blev altså tre generationer til Seefeld-slægten på Stenalt.

Slægten Bille 1739-1777

Ægteparret Bille havde foruden Stenalt også Ørumgaard og Holbækgaard på Djursland. Sidstnævnte var erhvervet i 1727. Det hospital for syv fattige, som var opført hundrede år tidligere af Tyge Kruse, blev af Axel Bille (1738, før den endelige overtagelse) udvidet til det dobbelte, så det kunne rumme 14 fattige. Der har i praksis været tale om et fattighus. Det blev i 1869 overtaget af kommunen.

² Desværre opgives Mogens Seefelds, søsteren Sofie Seefelds og ægtemanden Axel Billes årstal forskelligt, så de her benyttede årstal må tages med forbehold.

Efter **Axel Billes** død i 1751 arvede sønnen **Knud Bille** Stenalt, som han i 1777 skænkede til sin svigersøn Frederik Christian Schack af Giesegaard (ved Ringsted) m.m. En anden søn Henrik Bille arvede Holbækgaard.

SLÆGTEN BILLE PÅ STENALT:

Axel Bille 1739-51

Knud Bille 1751-77

Ida Skeel Bille, gift med Frederik
Christian Schack

Knud Bille var gift med Bertha Scheel Holstein. Da der ikke var sønner i ægteskabet, blev det i stedet datteren Ida Skeel Knudsdatter Bille og hendes mand greve Frederik Christian Schack, der kom til at føre godset videre. Allerede før sin død, nemlig i 1777, skænkede Knud Bille Stenalt til datteren og svigersønnen. Han døde ti år senere.

Bille-slægten fik altså kun to generationer på Stenalt. Det skulle vise sig, at der også kun blev to generationer til den følgende slægt Schack.

Schack 1777 - 1810

Frederik Christian Schack 1777-87. Stamhus

Frederik Christian Schack, der var født i 1736 på Schackenborg ved Møgeltønder, oprettede i 1787 et stamhus af Stenalt og overdrog det samme år til sin søn. Han selv døde tre år senere på sit hovedgods Giesegaard ved Ringsted. Han ejede desuden Ottestrup, Spanager, Juellund (nabogods til Giesegaard) – alle på Sjælland – samt Gram og Nybøl i Slesvig, som han havde oprettet et stamhus af i 1776³, Giesegaard incl.

Enkegravinde Anna Sophie Schack bestemte i sit testamente 1760, at hendes gods Giesegaard – i mangel af nærmere slægtninge – skulle gå til Frederik Christian Schack. Han var søn af hendes afdøde stedsøn, og med arven fulgte forpligtelsen til at oprette et stamhus. Godset var imidlertid behæftet med gæld, og først efter 16 år, i 1776, var det bragt så meget på fode, at kongen tillod oprettelsen af et stamhus. Maleri af Jens Juel 1780'erne.

Frederik Chr. Schack. Med tekst fra Erichsen og Tamm: Grever, baroner og husmænd, 2014

³ Et stamhus var et gods på mindst 400 tdr. htk., der ikke måtte deles ved arv og ikke måtte sælges eller pantsættes. Et stamhus rangerede under grevskaber og baronier, som var oprettet under enevælden i 1671 og som skulle udgøre min. hhv. 2500 og 1000 tdr. htk. Ordningen med stamhuse og fideikommissar blev oprettet i 1683. Modsat grevskaber og baronier hjemfaldt stamhuse ikke til kronen, hvis der ikke var arvinger – det fastsattes i oprettelsesbrevet, hvad der i så tilfælde skulle ske med godset (f.eks. overgå til velgørende stiftelse). Ligesom for grevskabers og baroniers vedkommende ophørte oprettelsen af nye stamhuse ved demokratiets indførelse i 1849, og de eksisterende opløstes ved lensafsløsningsloven af 1919.

Preben Brahe Schack 1787 – 1810. Ny hovedbygning

SLÆGTEN SCHACK PÅ STENALT:

Frederik Chr. Schack 1777-87

Preben Brahe Schack 1787-1810

Sælger til Bern Holm

Sønnen oberstløjtnant **Preben Brahe Schack** overtog Stenalt i 1787. På dette tidspunkt var landbrugskonjunkturerne gode – det var de store landbrugsreformers tid. Men fra 1807 begyndte ulykkerne at rasle ned over Danmark efter englændernes bombardement af København, englændernes overtagelse af den dansk-norske flåde og vores efterfølgende indtræden i Napoleonskrigene. De danske godser blev pålagt så store skatter, at mange af dem ikke kunne betale. Det gik også galt for Preben Brahe Schack. Han måtte sælge Stenalt i 1810, og derefter trådte godset ind i en kaotisk periode med forskellige ejere.

Preben Brahe Schack havde i 1802 forøget stamhuset med Estruplund, som han havde erhvervet ved auktion i 1791. I 1805 fik han tilladelse til at ophæve stamhuset, mod oprettelse af en fideikommiskapital⁴ på 126.000 rigsdaler, hvorefter han kunne sælge godserne hver for sig – Estruplund i 1806 og Stenalt i 1810. Brahe Schack har tydeligt nok været i økonomiske problemer, måske til dels på grund af de vigende landbrugskonjunkturer efter at forbindelsen til Norge var gået tabt, men måske havde han også forbygget sig – den nye hovedbygning, som skal omtales i det følgende, har givetvis ”trukket tænder ud”.

Før ulykkesårene fra 1807 havde Preben Brahe Schack nemlig sat sig et stort og særpræget minde på Stenalt. Det var nemlig ham, der i 1799 indgik aftale med den kendte Horsens-bygmester Anders Kruuse om opførelse af den flotte, men også mærkværdige hovedbygning, som mere end noget andet er kendetegnet på Stenalt i dag. Bygningen stod færdig i 1806. Der opførtes også en ny forpagterbolig.

Historien bag opførelsen er værd at ofre lidt ekstra opmærksomhed.

Preben Brahe Schack havde rejst en del i Italien. Her var han blevet fascineret af den store renæssancearkitekt Andrea Palladios bygninger i Norditalien, især i Palladios hjemby Vicenza og nabobyen Venezia.

Palladio, der levede fra 1508 til 1580, var inspireret af den romerske arkitekt Vitruvius, der levede under kejser Augustus i årtierne lige før Kristi fødsel. En afskrift af Vitruvius’ programskrift om arkitektur, ”Ti bøger om arkitektur”, var blevet fundet i klostret St. Gallen i Svejts i 1415. Vitruvius var optaget af den græske arkitektur under hellenismen, og hans skrift blev i 1400- og 1500-tallet en slags programklæring for renæssancens arkitekter, der ville genføde den klassiske arkitektur med dens lære om søjleordener, symmetri og proportioner.

Palladio skrev selv et programskrift, som han – efter Vitruvius – kaldte ”Fire bøger om arkitektur”. Samtidig blev hans egne bygninger, villaer, paladser og kirker, mønstermodeller for tidens øvrige arkitekter. I England tales ligefrem om ”palladianismen” i begyndelsen af 1600-tallet og om ”neo-palladianismen” i begyndelsen af 1700-tallet.

Palladianismen slog aldrig så voldsomt igennem i Danmark som i England, men naturligvis kendte den danske adel Palladios bygninger i Norditalien fra deres dannelsesrejser i udlandet. Da Schack i slutningen af 1700-tallet besluttede at rive Stenalts over 200 år gamle hovedbygning ned og opføre en ny, var han – inspireret af hvad han havde set i Norditalien – fast besluttet på at få opført en villa i Palladio-stil.

⁴ Bundet kapital, der ikke kunne deles ved arv. Muligvis er der forud gået en ændring af stamhuset til fideikommissgodt, hvor der modsat et stamhus ikke stilledes krav til minimumstørrelse.

Stenalts hovedbygning, set fra parkside.

Et noget voveligt foretagende, for hvilken dansk arkitekt kunne gøre det? Schack indgik kontrakt med en af tidens mest populære bygmestre, Anders Kruuse fra Horsens, men Kruuse havde aldrig opført en lignende bygning. På vores egn kendes han især for Lyngsbækgaards og Quelstrups hovedbygninger. Desuden stod Anders Kruuse både for det nu "gamle" rådhus i Ebeltoft, der er opført i 1789, og en tilbygning til Ebeltoft kirke. De er alle i klassisk stil, symmetriske og regelrette, men slet ikke i Palladios stramme og strenge stil.

Ikke desto mindre var det nu den opgave, Anders Kruuse fik. Og Kruuse må have haft mod på opgaven, selv om det skulle blive den eneste Palladio-bygning, han kom til at opføre i sit liv.

Arkitekturkyndige vil påstå, at Kruuse ikke helt mestrede opgaven. De aflange og smalle vinduer og de "magre" pilastre passer ikke til bygningens proportioner.

At bygningen forekommer mærkelig fremmed i danske omgivelser, kan Kruuse naturligvis ikke lastes for. Det ansvar må grev Schack påtage sig, og det vil han helt sikkert gøre med stor glæde. I den forbindelse bør det retfærdigvis tilføjes, at Schack lod bygningen omgive af en italiensk-inspireret have, som den passede betydeligt bedre til end de omgivelser, vi ser omkring bygningen i dag.

Arkitektonisk er der altså blevet rettet en del indvendinger mod Stenalts nye hovedbygning. Men dybt fascinerende er den under alle omstændigheder. En fremmed fugl fra det solrige Italien i kølige danske omgivelser!

At ikke alle har været lige begejstrede over den nye hovedbygning afspejles også af en sagnlignende fortælling om, at Brahe Schack i Italien var blevet forlovet med en underskøn italienerinde, og at Stenalts nye hovedbygning blev opført for at hun skulle føle sig hjemme. Men da hun ankom op ad alleen og så den nye bygning beordrede hun i rædsel over synet straks vognen at vende om, og hun satte aldrig sine ben på Stenalt!

I "Danske slotte og herregårde" (bind 14, 1967) beskriver Otto Norn Stenalts hovedbygning sådan:

"Kruuse fulgte Palladios strengt kubisk bestemte villatype så godt han formåede. Derfor er det, at bygningen med sit flade tag og slanke skydevinduer i øverste stokværk virker så fremmedartet i de danske omgivelser. Begge faktorer bevirker, at facaden set forfra syner lidt tør. Detaljerne er også en kende magre. På husets langsider er midterpartiet (det til haven er ganske svagt fremspringende) markeret med fire overslanke pilastre. En stor toløbet fritrappeløber fører op til hoveddøren. Over den findes en spinkel smedejernsbalkon, og husets ender er akcentueret ved vinduesomramninger. Foroven afsluttes facaden af en fin tandsnitsgesims, og det høje kælderstokværk er svagt fuget à refend⁵. Gavlen er lige stå strengt opdelt med tre slanke vinduer i hvert stokværk. Ser man bygningen lidt fra siden, åbenbarer dens gode kubiske forhold sig. I tidligere tid, da træerne var mindre dominerende, kom det tydeligere frem, at huset

⁵ Refendfugning (af fransk refend: deling) er murpuds, hvor man vha dybe fuger etablerer kvaderagtige bæltter.

var skabt som en fritliggende villabygning beregnet på fra alle sider at kunne opfattes af beskuerens blik uden støtte fra omgivelserne.

Samtidig med opførelsen af hovedbygningen anlagde grev Schack under stor bekostning den meget smukke park, hvis største seværdighed er et gammelt egetræ, fem meter i videste omfang. Det siges at være lige så gammelt som Stenalt, altså over 800 år. Også haven kom i udstrakt grad til at bære præg af, hvad ejeren havde set på sine rejser i Italien. Ikke blot lod han plante mange sydlandske vækster, men han siges endog at have indkaldt gartnere og havearbejdere fra Italien for at bringe hus og have i harmoni med hinanden. Man må erindre dette ved en nutidig bedømmelse af bygningen, thi umuligheden af at opretholde havens strengt italienske stil har gjort huset mindre let forståeligt end det oprindeligt var. ”

Det skal for god ordens skyld tilføjes, at kendere af herregårdsarkitektur i de senere år har ment, at Stenalts hovedbygning er mere inspireret af svensk herregårdsarkitektur i slutningen af 1700-tallet. F. eks. skriver Niels Peter Stilling i ”Politikens bog om Danmarks slotte og herregårde” fra 2005 således: ”Snarere er der dog tale om, at Brahe Schack har ladet sig inspirere af sine år som dansk gesandt i Sverige. Stenalt er i al sin ”fremmedartede arkitektur” klart påvirket af Gustav 3.-stilen, som den kommer til orde i det svenske og skånske herregårdsbyggeri i de sidste 30 år af 1700-tallet⁶.”

Stenalts hovedbygning set fra gårdsiden

⁶ Stilling, Niels Peter: Politikens bog om Danmarks slotte og herregårde”, Kbh 2005, s. 206.

Ulykkesårene 1810-1825

Ulykkerne væltede ind over Danmark efter at englænderne i 1807 havde bombet København og taget flåden. Landbrugets reelle monopol på kornsalg til Norge gik tabt med det samme, og i de følgende år var landbrugskonjunkturerne vigende, helt katastrofalt efter Napoleonskrigenes ophør i 1815, hvor soldaterne vendte tilbage til ploven og der blev overskud af fødevarer.

1813 kom statsbankerotten og året efter mistede vi Norge. Godserne kunne ikke betale renter og afdrag af gæld og heller ikke skatter. De gik fallit på stribe, og staten måtte overtage i alt 54 godser som udlæg for manglende skattebetalinger.

EJERE AF STENALT 1810-25:

Bern Holm 1810-12

Frederik S. Raben 1812-15

H. J. Hansen 1815-23

Frans Chr. v. Bülow 1823-24

Jens Laasby Rotbøll 1824

Malthe Bruun Nyegaard

Stenalts skæbne i disse år lignede dermed de øvrige godser i landet. Preben Brahe Schack solgte i 1810 Stenalt til den norske købmand fra Christianssand, **Bern Holm**, men han solgte allerede to år senere godset videre til **Frederik Sophus Raben** fra Beldringe ved Vordingborg, der tre år efter solgte til etatsråd **H. J. Hansen**, Bramstrup. Stenalt var i disse år på omkring 600 tdr. htk.

Hansen gik fallit i 1823, på toppen af de dårlige landbrugskonjunkturer, og Stenalt kom på tvangsauktion og blev købt af generalmajor **Frans Christopher von Bülow**, chef for generaladjutantstaben. Heller ikke han synes at have haft det store held med godset – eller måske var det en investering på grund af billigt køb ved tvangsauktionen - i hvert fald solgte han allerede året efter til **Jens Laasby Rotbøll**.

Rotbøll døde samme år, så året efter skiftede Stenalt igen ejer.

Slægten Bruun Nyegaard 1825-1934

Efter Rotbølls død blev Stenalt købt af den senere etatsråd *Malthe Bruun Nyegaard*⁷ (1789-1877).

**Malthe Bruun Nyegaard (1789-1877),
Stenalts ejer 1825-42, derefter Kokkedal**

SLÆGTEN BRUUN NYEGAARD OG BRUUN PÅ STENALT:

Malthe Bruun Nyegaard 1825-42

Peter Chr. Bruun 1842-47

Rudolph Bruun 1847-1906, søn

Christiane Scheel 1906-10, enke

Jørgen Bruun 1910-34, søn

Greve Carl Scheel, nevø

Landbrugskonjunkturerne begyndte så småt at rette sig i slutningen af 1820'erne, og det kan være baggrunden for, at Stenalt nu kom ind i en mere stabil periode. Etatsråden beholdt godset de næste 17 år.

Malthe Bruun Nyegaard solgte i 1842 Stenalt til fhv. kapelmusiker *Peter Chr. Bruun*⁸. Året efter købte han Kokkedal ved Hørsholm, hvor han boede til sin død i 1877.

Byttet kan hænge sammen med, at Malthe Bruun Nyegaard var både politisk aktiv og litterært

interesseret og kunne have interesse i at bo tæt på København. Han var i Stenalt-tiden deputeret til den jyske stænderforsamling i Viborg og talte her bl. a. for streng økonomisk statshusholdning og imod de store militære udgifter. Han havde også berøring med litterære kredse, var ungdomsven med B. S. Ingemann og brevvekslede med H. C. Andersen.

⁷ Bruun Nyegaard ligner på flere punkter en typisk repræsentant for 1800-tallets opstigende driftige og foretagsomme borgerklasse med hang til at efterligne den gamle adels livsstil – som f. eks. Andreas Tang på Nørre Vosborg (1803-68) og Michael Drewsen i Silkeborg (1804-74), der også begge havde forbindelse til kongehuset (Frederik 7. og grevinde Danner), H. C. Andersen og St. St. Blicher (i forb. m. Himmelbjergmøderne). Tang blev lige som Bruun Nyegaard landvæsenskommissær og senere etatsråd. Alle tre var også politisk aktive og deltog i debatterne omkring demokratiets indførelse i 1849. I Den store Danske præsenteres Bruun Nyegaard sådan: Malthe Bruun Nyegaard 1789-1877, proprietær, politiker. Født i Urlev, død i Kbh. (Garn.), begravet sst. (Garn.). N. blev exam. jur. 1811 og fik 1814 tilladelse til at procedere ved retterne. 1818 blev han landvæsenskommissær i Gl. Roskilde amt. Han havde en vis berøring med litterære kredse og var ungdomsven med B. S. [Ingemann](#), og 1818 vandt han den sag Jens [Baggesen](#) havde anlagt mod Peder [Hjort](#) for plagiatbeskyldninger. 1825-42 ejede han Stenalt hovedgård ved Randers og 1843-64 Kokkedal ved Hørsholm. N. blev ivrigt grebet af den begyndende politiske bevægelse efter 1830 og valgtes som deputeret for sæde-gårdsejerne ved det første stændervalg. Han deltog i samlingerne i Viborg 1836 og 1840, men ikke 1838. Han gik stærkt op i sin politiske gerning, tog levende del i forhandlingerne og talte hyppigt, men uden dog at opnå større reel indflydelse. Blandt godsejerrepræsentanterne hørte han til den liberale fløj, men protesterede mod lovbestemt afskaffelse af hoveriet. Han virkede energisk men uden resultat for at få sat præster og embedsmænd på fast gage. Bemærkelsesværdig er hans optræden i spørgsmålet om almindelig værnepligt hvor han rejste omtrent samme spørgsmål som Viggo [Hørup](#) mere end en menneskealder senere: hvad skal det nytte? N. afviste her at Danmark selv ved store militære anstrengelser kunne forsvare sig og mente i øvrigt, at civilisationens fremgang ville gøre krig til en sjældenhed. Hvor langt hans synspunkter var bestemt af ønsket om finansielle besparelser og hvor langt der var tale om egentlig forsvarsnihilisme lader sig ikke bestemme. – Justitsråd 1826. Etatsråd 1867. Familie: Forældre: forvalter Johannes N. (1749-1832) og Hedevig Margrethe Norup (1759-97). -10.7.1818 i Horsens med Abel Maria (Minna) Catharina Paulsen, født 24.3.1793 i Horsens, død 18.5.1870 i Kbh. (Garn.), d. af oberstløjtnant, senere generalmajor Peter P. (1735-1815) og Anna Claudina Catharina Bertelsen de Cederfeld (1755-1822).

⁸ Det har ikke været muligt at finde beviser på et evt. slægtskab.

Peter Chr. Bruun døde i 1852, men han havde allerede fem år tidligere ladet sønnen *Rudolph Bruun* overtage Stenalt. Han opførte i 1866 en ny hovedbygning med tårne og spir på "aflæggergården" Christianslund. Han bortforpagtede Stenalt til forvalter *J. B. Secher* på Vedø i 1876, og der blev opført en ny forpagtergård. I forpagtningen indgik ti arbejderboliger med i alt 17 familier, mens 46 fæste- og legehuse stadigvæk hørte direkte under ejeren⁹.

Rudolph Bruun var gift med komtesse *Christiane Scheel*. Efter hans død i 1906 bestyrede hun Stenalt frem til sin død i 1910, hvor sønnen hofjærgermester *Jørgen Bruun* tog over.

"Høststrejken" på Stenalt

Jørgen Bruun bortforpagtede i 1916 Stenalt til *Erik Blach*, en søn af proprietær Blach på Lykkesholm ved Trustrup. Faderen var medforpagter det første år. I 1926 strejkede folkene på Stenalt efter at have meldt sig ind i Landarbejderforbundet. Kravet var aflønning efter den overenskomstmæssige tarif og ordnede arbejdsforhold. Strejken kom til at løbe i længere tid og blev omtalt som "høststrejken", fordi den fandt sted i den allermest ømtålelige tid, hvor der krævedes ekstra arbejdskraft til høsten. Malkekonerne deltog også i strejken, hvilket naturligvis også voldte store problemer. Det lykkedes dog Blach at skaffe en del uorganiseret arbejdskraft via fæstekontoret i Aalborg, men han anlagde lige som bønderne i Kolindsund sag mod Landarbejderforbundet med krav om erstatning for tab ved både den vanskeliggjorte høst og ved mælkeleverancer.

Strejken fandt sted som et led i Landarbejderforbundets bestræbelser på at organisere landarbejderne på samme måde som byarbejderne efterhånden var organiserede, og kan ses i sammenhæng med den store Kolindsund-konflikt, hvor højesteretsdommen, der netop var faldet i juni 1926, havde betydet et stort nederlag for Landarbejderforbundet. Dommen blev af Landarbejderforbundet karakteriseret som en "klassesdom".

"Høststrejken" på Stenalt blev knap så langvarig som Kolindsund-konflikten, idet den kom til at vare tre måneder i alt. Den endte med et resultat, som parterne havde aftalt ikke at offentliggøre. Blach oplyser dog til Grenaa Folketidende, at de gamle arbejdere vil blive genantaget "i det omfang, han har brug for dem". Han ønsker ikke at oplyse noget om, hvorvidt hans erstatningssag mod Landarbejderforbundet vil blive ført videre "under de nu ændrede forhold"¹⁰. Ingen af parterne har tilsyneladende betragtet arbejdskampens udfald som en sejr¹¹.

Eldrupgården blev sammen med det store skovareal solgt fra i 1931. Derefter havde Stenalt kun Christianelund tilbage som "aflæggergård".

---

⁹ Stenalt s. 47

¹⁰ Grenaa Folketidende 15. oktober 1926

¹¹ Stenalt s. 47

Scheel, Blach, Egeskov 1934 - 1992

Jørgen Bruun døde i 1934 uden direkte arvinger. Stenalt overgik derfor til en fætters søn, vicekonsul i Antwerpen **Carl Boswell Christoffer greve Scheel**, en lillebror til Jørgen Carl lensgreve Scheel til Gl. Ryomgaard.

Scheel 1934-39. Udstykning

SLÆGTEN SCHEEL PÅ STENALT:

Carl Scheel 1934-37

Kresten Scheel 1937-39

Statens Jordlovsudvalg

Scheel-slægtens tid på Stenalt blev kort. Carl Scheel døde i 1937, hvorefter Stenalt overgik til en nevø **Kresten Frederik Adam lensgreve Scheel**, der var ældste søn af Jørgen Carl lensgreve Scheel til Gl. Ryomgaard. Han solgte blot to år senere til Statens Jordlovsudvalg, der var interesseret i en delvis udstykning til husmandsbrug. Han var gift med Anne Marie "Buben" Castenskiold.

Kresten Scheel havde titel af lensgreve, selv om Scheelerne ikke havde besiddet noget grevskab, siden grevskabet Scheel med det nuværende Sostrup som hovedsæde blev opløst i 1807. Scheelerne havde derefter alene stamhuset Gammel Estrup tilbage, men vedblev at kalde sig lensgrever – eller rettere: ældste søn var lensgreve, næste søn "kun" greve (Jørgen Carl Scheel på Gl. Ryomgaard var således lensgreve, mens broderen Carl Boswell Christoffer Scheel på Stenalt var greve). Ifølge lensafløsningsloven af 1919 skulle titlerne dog bortfalde efter to eller tre generationer¹².

Efter udstykning

Efter at Statens Jordlovsudvalg havde udstykket 330 tdr. land fra Stenalt, blev godset i 1940 solgt til den hidtidige forpagter **Erik Blach**.

Erik Blach var medlem af DNSAP og stillede under besættelsen Stenalts skovriderbolig til rådighed for Dansk Lands Arbejds Tjeneste, L. A. T., hvis formål bl. a. var at rekruttere frivillige til SS. L. A. T brugte skovriderboligen som base for en L. A. T-lejr, hvor deltagerne ydede arbejdstjeneste, især ved skovarbejde på Stenalt. Der blev opført to mandskabsbarakker og en redskabsbygning i tilknytning til skovriderboligen. Lejren fungerede fra juli 1941 til juli 1943. Der afholdtes et tre-dages L. A. T-landsstævne her i sommeren 1942, med besøg fra den tyske moderorganisation R. A. D., der ydede store økonomiske tilskud til den danske organisation. Fungerende lejrchef på Stenalt var feltn. Krogh-Hansen.

EJERE AF STENALT EFTER UDSTYKNING:

Erik Blach 1940-56

Axel Bie Nielsen 1956-75

Ellen Egeskov 1975-92

Dorte Jensen og Arne Fremmich 1992-

Erik Blach beholdt Stenalt til 1956, hvor han solgte til **Axel Bie Nielsen**¹³. Denne lod straks 40 tdr. land mellem fastlandet og øen Kareholm inddige og vandt derved 40 tdr. land til godset. I 1966 tilkøbte han yderligere 110 tdr. land. Stenalt blev derefter på i alt 1550 tdr. land, incl. gården Christianslund og rørsær. Af de 1550 tdr.

¹² Ifølge lensafløsningsloven af 1919 oprettedes der ved afløsning af grevskaber og baronier successorfonde, som den afløsende besidder og hans to efterfølgere kunne nyde afkastet af. Titlerne lensgreve og lensbaron knyttedes herefter til successorfondene, således at nyderne af fondene fortsat kunne kalde sig lensgrever / lensbaroner. Men da successorfondene opløses efter de to følgende generationer (typisk med afløserens sønnesøns død), uddør de to titler efterhånden. Den afløsende besidder og de to efterfølgende successorer beholder altså titlen, derefter bortfalder den.

¹³ Nogle steder stavet Axel Bie-Nielsen

land var de 400 tdr. land skov. Axel Bie Nielsen lod også både hovedbygning og avlsgård restaurere. Hovedbygningen fik nyt zinktag, og der etableredes store siloanlæg ved avlsgården.

Erik Blach havde gradvist trukket sig tilbage fra driften og ansatte *Chr. Broch Didriksen* som forvalter og senere forpagter. Didriksen købte senere selv to gårde, Slemminggaard ved Grenaa på 340 tdr. land og en gård i Lille Vildmose ved Øster Hurup på godt 300 tdr. land – denne sidste blev drevet af en søn som bestyrer. Didriksen fortsatte som forpagter på Stenalt under skiftende ejere. Han gjorde en del ud af kartoffelavl på Stenalt og havde et år 105 tdr. land med kartofler. Det krævede 30 mennesker til optagningen, der foregik med håndkraft¹⁴.

1975 solgtes Stenalt til *Ellen Egeskov*, der havde den til 1992, hvor de nuværende ejere, *Dorte Mette Jensen* og *Arne Fremmich* overtog. Om deres virke er der kort fortalt i indledningen.

---

¹⁴ Stenalt s. 51

Dorte Mette Jensen og Arne Fremmich

Gods, geder og genanvendelse

Under denne overskrift præsenterer Realdania Stenalt i forbindelse med, at Realdania har præmieret godset under en idékonkurrence om "Fremtidens herregård". Præmieringen skete for "gode arkitektoniske og forretningsmæssige idéer, med den begrundelse, at de viser bæredygtige strategier for bevaring og genanvendelse af bygninger, der kan skabe grobund for nye forretningsområder". Realdania Debat skriver om projektet:

"Projektet involverer herregårdens bygninger, de omgivende arealer og den nuværende drift og foreslår blandt andet indretning af fem ferielejligheder i den tidligere forpagterbolig. Forpagterboligen, som består af en længe med aner tilbage til 1700-tallet og en længe fra midten af 1800-tallet, har gennem tiden undergået en del forandringer. Det er målet, at nyindretningen skal lægge vægt på bygningernes historie og arkitektoniske muligheder.

Herudover er det planen at få udviklet udearealet og opført et infohus, der skal skabe en bedre kobling mellem hovedbygningen og driftsbygningerne og rumme faciliteter for stedets besøgende.

Godsejer Dorte Mette Jensen driver det 800 år gamle gods Stenalt ved Ørsted på Norddjurs. Her holder hun og hendes mand styr på 468 hektar jord, 224 hektar skov og en stor besætning geder. Alt sammen økologisk.

Dorte Mette Jensen er blevet kendt for sin besætning af malkegeder. Hun begyndte gedeavl i 2003 og har nu 630 malkegeder.

Og sådan har det været siden de i 1998 overtog landbrugsdriften på godset og lagde om til økologisk drift. Stenalt Gods købte Dorte Mette Jensen og hendes mand, Arne Fremmich, allerede i 1991, hvor hele landbrugsdriften var forpagtet ud på en livstidsaftale. Forpagteren døde i 1997 og fra 1998 overtog parret så også landbrugsdriften. De besluttede at videreføre planteavlen, nu blot i økologisk regi, og tilføjede senere gedebesætningen.

Irmis yndling: I dag kan Stenalt Gods bryste sig af at være Danmarks største malkegedeavler med 700 malkegeder – og dertil cirka 450 bukkekid. Mælken leverer de til Søvind Mejeri, som producerer forskellige former for økologiske gedeoste. Og Stenalt står også bag det gedekød, man finder i Irmis kølediske. Når ungbukkene er ét år gamle leveres de til Friland, en underafdeling af Danish Crown, der derefter eksporterer gedekødet til Irmabutikker i hele landet.

”Og det har været en stor succes”, fortæller Dorte Mette, og henviser med stolthed til en reportage i Irmis blad ”Krydderiet” om gederne på Stenalt Gods.

Andre af gederne går til det økologiske slagteri Aalbæk Specialiteter Farre A/S ved Billund, der er den største økologiske pålægsproducent i Europa. Her bliver gedekødet blandt andet brugt til chorizopølser.

Gedeliv og gastronomi: Og gederne er ikke blot gode for ganen på middagsbordet. De er også eminente til naturafgræsning. Efter aftale med Skov- og Naturstyrelsen sætter Dorte Mette hvert forår 200 geder ud og naturafgræsse på et stort areal i Mols Bjerge, hvor de spiser sig mætte i gyvel, hybenrose og brombær. Aftalen er ikke en egentlig indkomst endnu, men den er driftsbesparende, og så er den ikke mindst til gavn for naturen i Mols Bjerge, for det gode gedeliv og for gastronomien.

En alsidig bygningsmasse: Godsets mange bygninger ligger idyllisk i skovkanten i en park med søer, vandløb og broer. Den gule hovedbygning i klassicistisk, italiensk inspireret stil er fra 1799 og opført af greve Preben Brahe Schack. Da Dorte Mette overtog godset fik hun hovedbygningen smagfuldt og gennemgribende istandsat og modtog i 1994 den fornemme Europa Nostra-pris for nænsom restaurering.

Avlsgården ligger adskilt fra hovedbygningen og udgør et stort anlæg med bygninger fra flere perioder – blandt andet en ny imponerende lade, der er en erstatning for den tidligere kostald, og som bruges til alt fra besøgscenter og koncerter til konferencer.

Stenalt råder derudover over Stenalt Skov, Fjordplantagen, gårdene Fjordgården og Kristianslund”.

Om driften af Stenalt oplyses på godsets hjemmeside: ”Vi dyrker grovfoder og foderkorn til gederne. Hovedparten af agerjorden er til fremavl af korn (såsæd) og græsfrø (rajgræs). Vi har vinterspelt til [Bageriet Aurion A/S](#). I sædskiftet indgår vinterraps til rapsolie og gulerødder til [Gl. Estrup Gartneri](#)”.

Om skovdriften: ”Stenalt Skovdistrikt består af 223 ha, som drives økologisk. **Træartsfordeling:** 118 ha løvtræ, 88 ha nåletræ - herunder 7 ha med pyntegrønt samt 17 ha med ubevoksede arealer. I driftsformålet indgår: **Vedproduktion** - herunder forsyning af godsets flisfyr med 1.600 rm flis/år. **Understøttelse af natur- og helighedsværdier** - bl.a. udlægning af 25 ha urørt skov samt plukhugstdrift (langsom afvikling af den gamle vedmasse kombineret med naturlig foryngelse). **Produktion af økologisk pyntegrønt**”.

Litteratur:

Palle Kirk (red.): Stenalt. Randers Amts Historiske Samfund 2009

Aage Roussell (red.): Danske slotte og herregårde, 2. udg., bind 14: Djursland, Kbh. 1967

Trap Danmark, bind 7: Randers Amt, Kbh. 1963

John Eriksen og Ditlev Tamm: Grever, baroner og husmænd. Opgøret med de store danske godser 1919. Kbh. 2014

Horskjær, Erik (red.): De danske kirker, bind 13: Djursland, Randersegnen, Kbh. 1968

Vilfred Friborg Hansen, skrevet til Rønde Lokalhistoriske Forenings besøg på Stenalt 10. april 2014